

Un capellà i escriptor alemany del segle XVIII a Menorca.

Christoph Friedrich Lindemann, el seu diari sobre el setge a la fortalesa de Sant Felip i la seva Descripció geogràfica i estadística de l'Illa de Menorca (1786)

Wilhelm Ziehr

Traducció d'Esperança Mayans Morales

Seguir les guerres i els seus esdeveniments ha estat des de sempre popular: fins i tot els diaris i les revistes del segle XVIII s'esforçaven a proporcionar amb rapidesa les notícies més noves. Els esdeveniments no havien d'ocórrer molt a la vora de casa i havien de despertar un interès general per a la conversa. Els dels poderosos podien, tanmateix, traspasar les fronteres dels països; fins i tot les del nou i vell món podien despertar la compassió. Goethe, el poeta més gran d'Alemanya i d'Europa, se'n riu en el seu *Faust* dels burgesos sensacionalistes (1a part, escena “Ante la puerta de ciudad”), quan un personatge de la petita burgesia diu (segons la traducció de Miguel Salmerón): “Los domingos y las fiestas no hay nada mejor que charlar de guerras y batallas, mientras que allá, en la lejana Turquía, los pueblos luchan entre sí. Uno bebe su vaso sentado junto a la ventana, ve las barcas engalanadas que van río abajo y vuelve a casa bendiciendo las épocas de paz”.

Menorca era per a la societat alemanya un lloc com “la lejana Turquía”. Però els escrits que apareixien en les nombroses publicacions del país tenien pocs referents originals. La majoria de les publicacions s'orientaven per les notificacions oficials dels diaris de la cort espanyola o, com la *Erfurtische Intelligenzblatt*¹ de l'any

¹ *Fulletó intel·ligent* d'Erfurt (ciutat alemanya). N. de la T.

1781, en una publicació francesa que el duc de Crillon i els seus escrivans dictaven. Hi ha, però, excepcions, és a dir, documents originals en revistes alemanyes. Però tot això supera el sentit de la descripció d'un predicador hannoverià a Menorca, és a dir, proper als successos i a l'objectivitat de l'informe. Aquest eclesiàstic i cronista es deia Christoph Friedrich Heinrich Lindemann. Correspon a l'Institut Menorquí d'Estudis (IME) el mèrit que el seu treball serveixi per ampliar la descripció de la història d'Espanya i de la cultura de Menorca i, per als alemanys, haver recordat un escriptor important. Tan sols existeixen una dotzena d'exemplars en totes les biblioteques públiques, tant alemanyes com espanyoles, de la seva descripció de l'illa de Menorca. Quan Christoph Friedrich Lindemann (que va néixer a Aerzen, un poble de Hameln, el 21 d'abril de l'any 1749, i que va morir a Dannenberg el 8 de novembre de l'any 1816) va poder publicar la seva obra *Descripció geogràfica i estadística de l'illa de Menorca*, l'any 1786 a Leipzig, no només havia deixat tot just l'illa, sinó que aquesta part de les Balears havia passat de la sobirania britànica a l'espanyola. Espanya i Europa estaven, doncs, en temps de canvis: la Revolució Francesa i les seves conseqüències van acaparar l'atenció tant d'Espanya com d'Alemanya. La vida i l'obra literària de Lindemann van caure en oblit.

La història i el motiu per què Lindemann fou delegat a Menorca se situa a Londres el 14 de juliol de l'any 1775, al palau de St. James, en una ordre signada per l'elector de Hannover Jordi III, que alhora era rei anglès, en la qual va recomanar al mariscal de camp August Friedrich, senyor d'Spörcken (1698-1776), que reclutés cinc batallons de les tropes hannoverianes. Aquests havien de tenir la mateixa importància i força a Menorca que les unitats britàniques. Els batallons britànics, i això no se sabia a Hannover, havien d'entrar en acció a ultramar durant la Guerra de la Independència contra els EUA. El mariscal de camp d'Spörcken, així com els cossos oficials de Hannover, no estaven autoritzats per a aquesta ordre. Almenys el mariscal es va permetre de recordar al seu príncep que les tropes hannoverianes no havien rebut cap indemnització en aquesta guerra europea de la Guerra dels Set Anys. Però Spörcken no podia, llevat de promeses consoladores, aconseguir res del príncep. Justament l'1 d'agost de 1775, firmat a St. James per Jordi III i confirmat pel ministre de Hannover J. F., comte d'Alvensleben, es va aconseguir el nomenament de les unitats reclutades que havien començat el camí per la mar

cap a Menorca. Eren dos batallons del llavors Regiment del Príncep Ernst de Mecklenburg i de Goldacker, és a dir, del 8è i 11è Regiment de Hannover, segons la numeració de 1783.² El 21 d'agost, el projecte d'embarcament amb 5 batallons cap a Gibraltar i Menorca ja estava redactat.³ Ambdós batallons van ser transportats cap a Menorca amb vaixells anglesos comandats per Obristen i pel general Heinrich Bernhard de Sydow.

Tot i la iniciativa del mariscal Spörcken d'una convenció formal entre la Gran Bretanya i Hannover per tal de reglamentar el pagament a les caixes dels batallons per a eventuals enfonsaments dels vaixells, per als soldats morts en combat o ferits, l'esmentat pagament no es va portar a terme. La Gran Bretanya, però, es va fer càrrec de les despeses de les tropes, que només cobrien les necessitats mínimes i l'armament. Tanmateix, no era "la voluntat de Sa Majestat" que "les caixes del principat poguessin treure el mínim profit d'aquesta donació al servei anglès". Segons les convencions de l'època, s'havien de pagar com a indemnització 25 talers⁴ a les caixes del regiment per als soldats que havien mort en servei. Aquest import era també per als ferits.

De totes maneres, aquesta història no és a l'obra de Lindemann, encara que llavors s'havia de conèixer per força a Hannover i entre les tropes alemanyes que eren a Menorca. Així i tot, els hannoverians es traslladaren amb entusiasme cap a una illa de la Mediterrània que per ells era llunyana i desconeguda, sobretot per les setmanes que durava la travessia entre el port de Cuxhaven –al nord d'Alemanya– i Menorca per les costes atlàntiques i pel turmentós golf de Biscaia, que els velers tant temien.

El geògraf menorquí i especialista en cartografia històrica, Tomàs Vidal i Bendito, professor de la Universitat de Barcelona, va ajudar amb la nova publicació d'un facsímil sobre aquest llibre tan interessant de Lindemann d'història, la història del poble, de l'economia i de la geografia de Menorca. En l'autor gràfic de Colònia, Lothar Pabst, va trobar un editor de l'edició bilingüe com cap altre a tota l'illa. El facsímil de l'edició original en alemany i la següent traducció al català ens ajuda no tan sols a *tancar* una obra poc

² Vegeu la "Introducció" a *Formació dels Uniformes de l'armada del principat de Hannover* (Hannover, 1791).

³ Arxiu principal de Hannover. Hann 47 II, núm. 126 I.

⁴ Un taler equivalia a 3 marcs alemanys. N de la T.

comuna sinó també a descobrir la personalitat del seu autor, cosa que, sens dubte, val la pena.

Sobre la vida i l'obra de Lindemann

Com un dels dos capellans dels batallons hannoverians establerts a Menorca, el capellà Lindemann va tenir prou temps per familiaritzar-se amb els escrits sobre les Balears, la població i la natura de l'illa. A més, tenia una bona amistat amb el menorquí que llavors millor coneixia l'illa i la seva història, el jurista Joan Ramis i Ramis (1746-1819), del qual encara es recorden a l'illa. Lindemann escrivia segons l'esperit de la Il·lustració; per això la seva exposició és bastant diferent d'altres intents d'acostar Menorca al públic alemany. Fins a l'aparició del hannoverià, només s'havien publicat escrits superficials d'autors alemanys, fins i tot quan Menorca era l'escenari en la guerra dels Set Anys, entre els britànics i els francesos. De passada, els francesos van prendre Menorca i la famosa fortificació de Sant Felip, i la van mantenir entre 1756 i 1763. Tan sols dues descripcions científiques i serioses del llavors governador de l'illa, de l'enginyer anglès John Armstrong (*The history of the island of Minorca*, Londres 1752) i del metge militar George Cleghorn (*Observations on the Epidemial Diseases in Menorca from the year 1744 to 1749*) foren traduïdes a l'alemany i publicades conjuntament l'any 1754 a Göttingen. La versió espanyola de l'obra d'Armstrong va aparèixer l'any 1782, però aquesta publicació va prendre com a mostra la traducció francesa anterior i, a més, contenia resums i reduccions que la diferenciaven de l'original anglès. Una traducció integral en espanyol va aparèixer l'any 1978 (Menorca, Edicions Nura).

Lindemann només va romandre a l'illa des de l'any 1775/76 fins a l'any 1782, però la va conèixer millor que qualsevol dels seus contemporanis estrangers. El seu llibre mereix un lloc d'honor en la literatura espanyola en llengua estrangera de l'època. L'Institut Menorquí d'Estudis ha fomentat la traducció en català de la descripció de Menorca, que va aparèixer l'any 2002 i amb això va atreure l'atenció cap a l'autor Lindemann, cap a un capítol de la política colonial anglesa i l'entrada de les tropes hannoverianes a Menorca. A Alemanya, i tampoc a Hannover, no tan sols no es va oblidar l'expedició cap

a Menorca, sinó tampoc l'obra considerable de Lindemann. A diferència del que s'esdevé en les lluites dels batallons hannoverians a Gibraltar, no hi ha cap descripció detallada de l'estada i l'establiment dels dos batallons del regiment del príncep Ernst i de von Goldacker a Menorca. Només E. De Knesebeck va donar amb la seva *Història de les tropes hannoverianes a Gibraltar, Menorca i de l'oest de l'Índia* (Hannover, 1845) explicacions compilades i comparades amb altres obres. També existeixen als arxius principals (Pattensen) de la Baixa Saxònia escrits considerables i amb declaracions importants sobre la preparació de l'arribada a Menorca, el reclutament de les tropes, el seu sou, i el respectiu decret de Jordi III com a príncep de Hannover, així com també les nombroses inscripcions per al servei hospitalari, l'abastament alimentari, el correu, el canvi monetari, etc.

El període de temps relativament curt en què vaig treballar la figura de Lindemann va comportar que jo només pogués donar un punt de vista limitat de la vida i l'obra d'aquest observador i escriptor exigent i erudit en l'epíleg del facsímil de l'any 2002. Després d'estudis als arxius públics de la Baixa Saxònia, a Pattensen, a Wolfenbüttel i a la biblioteca pública de Berlín, vaig poder, a poc a poc, conèixer l'obra d'un home il·lustrat pel seu temps.⁵ Abans de res, es tractava d'entendre un capellà estudiós, que, amb 26 anys, cap a la darrereria de l'any 1775, va arribar a Menorca, va viure l'horror d'un setge i després va escriure sobre teologia i publicà alguns sermons. La seva influència va continuar a la seva tornada de Menorca al principat de Hannover com a eclesiàstic. Es va convertir en predicador de la guarnició l'any 1782 a Lüneburg; des de 1790 fins a 1798, en superintendent i pastor a Lüne, i, cap al final, en el mateix càrrec, de 1798 a 1816 a Dannenberg. Aquí morí Lindemann el 8 de novembre de l'any 1816.

Lindemann era fill d'un capellà, Franz Heinrich Lindemann, i de Catharina Sophia Dorothea Blumeyer, filla també d'un capellà. El llibre d'església d'Erzen introdueix també dos padrins de Hannover, una senyora "Justiz Rätin de Reiche" i un secretari de camera "Cordemann". C. F. H. Lindemann es va casar amb la filla d'un capellà de Suderburg, Caroline Elisabeth Alberti. El seu pare es deia Anton Gottfried Alberti. Del matrimoni van néixer vuit fills. Gustav i Philipp foren així mateix capellans (a Schwarme, Gillersheim i a

⁵ Vegeu la meua introducció a C. F. H. Lindemann *Diari del setge de San Felip* (Maó, 2004).

Sieboldshausen) i Goffried Christian Lindemann fou col·laborador a Isenbüttel i capellà a Ohrdorf. Documents importants sobre la seva vida, juntament amb el llibre de l'església, són les seves cartes al consistori de Hannover, conservades als arxius de l'església de Hannover. Els seus escrits tracten de comunicats oficials sobre preocupacions espirituals i sobre el servei de culte, així com també d'explicacions sobre esdeveniments històrics, però no contenen informació sobre les seves condicions de vida. De les seves sol·licituds perquè li apugessin el sou, es dedueix que vivia en una modesta casa parroquial. A Dannenberg encara se'n recorden que ell, en contra de la voluntat del poble, va fundar un cementiri nou. Cal dir que l'obra de Lindemann va ser sempre, entre els erudits i escriptors alemanys, una de les obres de referència més conegudes de l'època. Fins i tot la *Leipziger Literatur-Zeitung*⁶ fa esment, el gener de 1817, de la seva mort.

La vida com a capellà de la guarnició i, més tard, com a superintendent li deixava prou temps per dedicar-se a la seva obra literària i als seus estudis. Va treballar al llarg del temps amb Menorca i amb els seus fets històrics. Va tenir una relació d'amistat amb el jurista i erudit menorquí Joan Ramis i Ramis, i esperava continuar-la des d'Alemanya. Gràcies al consentiment del governador i els seus comandants, Lindemann va poder fer un viatge de set setmanes a Itàlia cap a la darrera de l'estiu de 1777.⁷ Les impressions d'aquest viatge són en un llibre que va escriure l'any 1784.

El nou interès per Lindemann de l'IME i meu comença amb la prova d'un escrit inèdit sobre Menorca, després de l'aparició de la primera publicació d'un escrit anònim *Diari d'un predicador al viatge marítim de les tropes hannoverianes cap a l'illa de Menorca* (Hannover 1776). No hi ha cap dubte de l'autoria de Lindemann.

En el lèxic de persones de Hamberger / Meusel "L'Alemanya erudita" (Lemgo 1797), vaig trobar una llista dels seus nombrosos escrits i un segon diari de Lindemann titulat *Diari durant el setge de la fortificació de Sant Felip a Menorca*, que es va publicar al *Hannoverisches Magazin*⁸ l'any 1783 en distintes continuacions. En aquesta publicació ja havien aparegut alguns

⁶ Revista literària de Leipzig. N. de la T.

⁷ Vegeu els "Escrits al Consistori del 7 d'octubre 1777". Arxiu públic de l'església.

⁸ Revista de Hannover. N. de la T.

monogràfics del seu estudi sobre Menorca, així com també el seu llibre *Descripció geogràfica i estadística...* L'any 1784 va publicar a Celle un altre llibre sobre literatura de viatges, *Observacions de viatge sobre una part d'Itàlia, França i Anglaterra, amb un apèndix sobre l'Alguer*. Aquests escrits s'havien de considerar científicament de menys valor que els escrits filològics que va escriure després: *La fonètica anglesa reduïda a principis* (Hannover 1790, 2a edició 1796) i també *El sistema d'accentuació de l'alemany, anglès i francès* (Hannover 1797), que vaig poder consultar a la biblioteca pública i de la Universitat de Halle.

Primer volia aconseguir les publicacions teològiques de Lindemann *Sermons sobre les veritats més importants de la religió cristiana per formar bons ciutadans i cristians honrats*, que va aparèixer a Celle l'any 1786, i el seu *Sermó de comiat pronunciat davant la comunitat de Garnison a Lüneburg* (Hamburg 1792), i d'altres.

A més, va redactar per a la *Deutsche Monatschrift*⁹ de Leipzig un escrit en resposta a un discurs que el professor d'una escola superior va adreçar en contra d'un capellà. Li va posar un títol ben professional: "Vull ser tant capellà com alumne, si jutjo igualment l'alumne pel seu valor". Amb aquests termes fa referència Lindemann no tan sols a la responsabilitat del capellà d'educar el jove, sinó que sobretot destaca la important posició social del professor en contra de la feina del pedant, tan estesa en la societat. Sona a confessió quan hi afegeix: "La formació del poble comença pel professor més insignificant" (segons el llenguatge de l'època, s'entén per *insignificant* 'petit').

Igualment significatiu per la seva forma de pensar i per la seva manca de prejudicis, tant com a representant de la Il·lustració i com a escriptor i capellà, és el seu escrit curt però significatiu "Article sobre les notícies dels jueus blancs i negres de Codschin a les costes balears" (*Hannoverisches Magazin*, tom 21, 1783). Aquí retreu als cristians de les Balears que ells, com a representants d'una religió "que no predica més que amor", han perseguit els jueus "per cegues supersticions". No content amb això, Lindemann resumeix un article sobre medicina per al *Hannoverisches Magazin*¹⁰ (parts 26 i 27) "Sobre l'exterminació de la varicel·la infantil", 1789. Arran d'això, Lindemann és

⁹ Revista mensual alemanya. N. de la T.

¹⁰ Revista de Hannover. N. de la T.

considerat durant el segle XVIII a Alemanya com a *polihistòric*. Després apareix *Johannes Offenbarung*, traduït i amb un comentari segons l'edició llatina de Hrn. Hofraths Eichhorn, i acompanyat d'un discurs seu (Hannover 1817). Johann Gottfried Eichhorn (1752-1827), un dels teòlegs i orientalistes més importants del seu temps, va estudiar quasi al mateix temps (es va inscriure el 26 d'abril de 1770) a la Universitat Georg-August a Göttingen que Lindemann (que es va matricular el 2 de maig de 1767). Els dos es van fer amics.

El viatge marítim dels hannoverians i Lindemann cap a Menorca

Les ordres del rei i príncep Jordi III al seu mariscal de camp es van succeir ràpidament, però la partida de les tropes cap a Menorca, que un mes abans, l'1 de setembre, ja estaven preparades, es va retardar. El 5 d'octubre, els batallons destacats van embarcar finalment, però no va ser fins a dilluns 9 d'octubre que pogueren salpar des del port de Cuxhaven (Ritzebüttel). Lindemann se'n va adonar pel senyal d'un canó mentre estava dormint. Però, com que en unes hores el vent va bufar cap a l'oest, el vaixell va tornar a girar, un altre cop, cap a Ritzebüttel. El capità va haver d'esperar quatre setmanes fins que els vents foren favorables. De la travessia, on es van perdre dos dels disset vaixells, tenim la informació del diari de Lindemann i també d'un informe anònim: "Breu descripció del viatge marítim des d'Alemanya, a través de l'oest i pel mar espanyol cap al port de Maó de l'illa de Menorca" (conservat com a escrit anònim a Pattensen, Hannover 42, núm. 2214, 243).

Quan es va poder veure Menorca, aquest autor anònim es va emocionar pel que veia, i escriu: "[...] i el 30 [és a dir, el 30 de novembre] al matí vam veure, amb tota la nostra joia, l'illa més bonica, Menorca, que, pel costat que nosaltres la vèiem, no estava voltada de cap muntanya. Amb això, vèiem un paradís en la llunyania i els paratges més verds, palaus pertot arreu i les cases més boniques aixecades amb grans pedres. Allà mateix vam veure l'excel·lent fortificació i la ciutat de Sant Felip, des d'on també es pot arribar al seu port". El mateix capvespre no van poder sortir del port pels vents, que eren adversos. Va ser al matí següent, a les 10, quan ho pogueren fer. Van fer saber a la població que havien arribat fent sonar els tambors. "Quan el senyor general llocti-

nent Murray, governador de Menorca, va sentir la nostra arribada, va oferir menjar als oficials de Hannover, i ens va explicar la desagradable notícia del vaixell *Britton*, aquell que el 5 de novembre va encallar pels voltants de Dünkirchen i que s'havia perdut al pas de Callais, i s'havien de salvar per contra tots els homes i l'equipatge [...] i nosaltres teníem les barraques a George Taun [...]"'. Amb la paraula *barraques* es refereix l'autor al terme anglès per a casernes 'barracks'. Amb *George Taun* fa referència en realitat a Georgetown, el que avui és es Castell, al costat de la fortificació de Sant Felip.

El diari està datat: Maó, 31 de desembre de 1775. El vaixell de Lindemann, el *Success's Increase*, va arribar a l'illa el 5 de desembre. En el seu diari s'acomia amb la frase: "En el futur escriuré tot allò que em sembli meravellós de l'illa, si Déu em dóna vida i salut."

Una altra descripció d'aquesta expedició marítima cap a Menorca és la del tinent i cap de la caserna O. M. Wiedeburg. El capità i els oficials van fer aigües enmig d'una tempesta i amb gran por van abandonar el vaixell de Wiedeburg, el *The Unity*. Van fugir amb un vaixell d'emergència. Wiedeburg va romandre a bord com a únic oficial. Tot i que no tenia cap experiència com a home de mar, va poder salvar mariners i soldats. Gràcies a això, Wiedeburg va ser nomenat capità. I tots aquells que van abandonar el vaixell van perdre la vida enmig de la tempesta. El títol del seu llibre, que encara val la pena de llegir, és *Descripció del Sr. Hauptmann Wiedeburg d'un fantàstic viatge des de la desembocadura de l'Elbe fins a Gibraltar* (1779. N'hi ha un exemplar a la biblioteca de la Universitat de Göttingen).

Lindemann va canviar la intenció de les seves "Notícies sobre l'illa". Va començar amb un seguit d'articles per a la revista de Hannover, que, gràcies a l'encoratjament del príncep Eduard, duc de Kent, pare de la que després seria la reina Victòria, es va ampliar donant el títol *Descripció geogràfica i de les ciutats de l'illa de Menorca*. A més a més va escriure el *Diari del setge de la fortificació de Sant Felip a Menorca* (1783). L'agost de l'any 1781, Espanya va emprendre una coalició amb França i els Estats Units per a la reconquesta de Menorca. Sota el comandament del duc francès Louis Berton des Balbs de Crillon, el 1782 va rebre del rei espanyol el títol de duc de Maó, va rebre una flota de 70 vaixells a la cala de sa Mesquida i a la cala d'Alcalfar sense resistència i va deixar anar el 19/20 d'agost les tropes a terra.

Durant els cinc anys de pau, de 1776 a 1780, els hannoverians van perdre per malaltia 60 homes, que el principat de Hannover havia de reposar. La xifra era en aquell temps considerada normal.¹¹

Però el setge va ser per a les tropes més dur i va tenir més pèrdues del que pensaven. Els hannoverians van demostrar ser bons soldats tant en èpoques de pau com de guerra. En una carta al comandant de camp Hardenberg, datada el 9 de març de l'any 1781, Murray va lloar el professionalisme dels batallons de Hannover: "No puc deixar passar aquesta oportunitat, sense expressar la gran satisfacció que he experimentat durant el servei amb els dos batallons hannoverians, que només han estat aquí durant cinc anys. He de dir que mai no he conegut millors ni més nobles oficials". Això és el que va expressar el comandant, tot i que en un principi contemplava amb mals ulls les relacions entre els anglesos i els hannoverians, ocasionades pels problemes de parla i les intrigues de l'ajudant de Murray.

Les notes de Lindemann de l'onze d'octubre de 1781 informen de la gran proesa de les tropes angleses i hannoverianes durant el setge: sota el comandament del major Hager del batalló del príncep Ernst, es van aconseguir 92 presos espanyols, amb pèrdues de 300 britànics i hannoverians. Segons un informe que va aparèixer més tard, "Sobre la història de Menorca" de Hauptmann Wiegmann –al qual Lindemann introdueix en el seu diari del viatge marítim com a tinent i comandant del quarter amb el nom de Wiechmann–, només n'eren 91.¹²

Wiegmann dona fe d'un intercanvi de cartes, que Lindemann ja havia comentat, entre el duc de Crillon i el governador Murray. Aquest havia descobert un intent de suborn del duc al governador. Murray havia de cedir-li la fortificació sense oferir resistència per una suma de diners. A més, explica que Murray no només ho va rebutjar indignat, sinó que també va contar aquesta oferta deshonrosa a la guarnició. Lindemann en fa un informe directe el 25 de novembre 1781 al seu consistori, que ho va transmetre a les actes.¹³

La historiografia espanyola ha ignorat aquest intent de suborn durant molt de temps. José Luis Terrón Ponce¹⁴ dona els detalls i el rerefons d'aquest atre-

¹¹ Vegeu E.v.d. Knesebeck, pàg. 96 i següents.

¹² Vegeu el seu informe a *Minerva*, un *Diari de continguts històrics i polítics*, editat per J. W. Archenholz, Hamburg 1809, vol. 4.

¹³ Arxiu eclesiàstic, Feldprediger Personalia.

¹⁴ Vegeu-ne *La reconquesta de Menorca por el duque de Crillon 1781-1782* (Maó, 1981): 79 i següents.

viment i observa que el ministre espanyol Floridablanca n'estava al corrent. Segons l'informe de Wiegmann, el duc va informar l'ajudant general de Murray, Hauptmann Donn, quan li va donar aquesta carta amb l'excusa d'una conversa, ja que tenia el deure de fer aquesta proposta.

El 4 de febrer de l'any 1782, Murray, resignat, es va rendir mentre les tropes britàniques i hannoverianes, malgrat els tres anys de setge, podien encara aguantar Gibraltar i, tot i que l'escorbut els amenaçava de mort, no els obligava a rendir-se. La següent defensa no hauria estat inútil, si tots els batallons haguessin estat preparats per lluitar. La presa dels dos reductes (el camp i la fortificació) havia sortit bé, sobretot per als espanyols i els francesos.

Dels 419 homes dels batallons del príncep Ernst, que l'agost es traslladaren a la fortificació, només 184 van quedar en servei en el lliurament de la fortificació. I dels 435 homes dels batallons de Goldacker, només 247. També Lindemann va patir els primers símptomes de l'escorbut.

Després del lliurament de la fortificació de Sant Felip, les tropes hannoverianes es van traslladar a Anglaterra, on van romandre fins al juny de 1784. D'una part d'aquestes tropes, es va reclutar més tard un contingent especial de l'armada de Hannover, pagat pels britànics l'any 1803 després de la pau d'Amiens (1802), que va acabar amb l'etapa més curta de la dominació anglesa a Menorca (renovada el novembre 1798). Era la legió de Kings German Legion.

El que fa tan interessant el diari de Lindemann i els seus escrits per a la investigació històrica no són només les seves notes precises i directes sobre les disputes bèl·liques, les pèrdues, els presos, els treballs a les trinxeres, la posició de les tropes, desercions, destrosses, la correspondència entre el comandant Murray i el comte de Crillon; sinó també la seva interpretació dels ànims entre els assetjadors i assetjats, entre superiors i comandats, la reacció dels menorquins, el contacte entre els contingents enemics, la forma com es van tractar els presos.

Els seus escrits es caracteritzen per l'objectivitat; per això no li és difícil descriure els soldats espanyols amb gran justícia: "Els espanyols són bons soldats, infatigables, amb poca alegria, no tenen por del perill, són puntuals, obedients i no es queixen. A més, cobren poc." (21 de juliol de 1783).

És difícil, així, reconèixer l'autor al llarg de l'informe. Es reconeix, només una vegada, on va viure –a Georges Town–, que fins i tot es pot entreveure en

la seva correspondència amb el consistori. Ell i el cirurgià escrivien a les cartes la indicació del lloc. Lindemann parla d'una casa àmplia i còmoda que va haver d'abandonar. També de les "casernes de la guarnició" a diferència de les casernes (barraques). També viurà en una d'aquestes cases a Georges Town.

Aspectes de la literatura alemanya a Menorca

Coneixem ja a grans línies els successos de la guerra a Menorca, però els escrits originals dels contemporanis sobre les experiències personals parlen més enllà de les equilibrades interpretacions històriques que es van fer decennis i segles més tard. Els interessats no descriuen les estratègies, les seccions de guerra ni els objectius de les forces; sinó que parlen de les esperances i les penes dels homes, viuen els camps tacats de sang i les runes fumejants. Ells descriuen els triomfs i les humiliacions. Allò, que avui nosaltres podríem suportar, ho documenten els seus contemporanis amb la mateixa intensitat després de 220 anys.

És sorprenent l'espai tan ampli que va ocupar el reportatge sobre Menorca en la literatura no espanyola de l'època. S'ha de tenir en compte, però, que Menorca, entre 1756 i 1802, va canviar la seva sobirania política cinc vegades entre el Regne Unit, França i Espanya. Per això, l'eco alemany i internacional dels esdeveniments sembla justificat. Fins i tot a Àustria, que entre 1720 i 1735 posseïa Sicília; i a Rússia, ja que la emperadriu Caterina II va mantenir un petit hospital i un consolat a Menorca, no els podia ser indiferent el destí de Menorca. El millor port natural de la Mediterrània (el de Maó) i la situació estratègica de l'illa expliquen l'atenció general. L'interès colonial francès es va expressar obertament en una publicació, *Essai politique sur les avantages que la France peut retirer de la conquête de l'Isle Minorque...* (1757). L'any 1769 es va publicar, d'acord amb la segona edició anglesa, una traducció francesa d'una obra fonamental de John Armstrong sobre Menorca (*The History of the Island of Minorca*, Londres 1752). L'any 1783 es va poder publicar la segona edició ampliada que Kummer va preparar a Leipzig, *Descripció curta però fidedigna de la ciutat i fortificació de Gibraltar, de l'illa de Menorca i de la fortificació de Sant Felip*.

Aquesta segona edició és preferible a la primera perquè conté un suplement de 30 pàgines: “Sobre la descripció de l’illa de Menorca i la fortificació de Sant Felip”. Aquí hi trobem, a més de la descripció del setge de la fortificació, una llista de les pèrdues de les tropes britàniques i hannoverianes, les condicions capitulars, un escrit del governador Murray al secretari d’estat britànic Hillsborough amb l’exposició dels motius de la capitulació de la fortificació, indicacions dels procediments bèl·lics que encara tenien lloc, cansat pel seu successor, el general de la divisió Sir William Draper¹⁵, que estava contra Murray a Anglaterra, i una carta d’enhorabona de l’emperador Josep II al duc de Crillon. Josep II havia començat un viatge per Holanda, França i el nord d’Espanya fins a Sant Sebastià sota el nom de duc de Falkenstein. A Baiona li van presentar primer el duc de Crillon i després el general de la divisió francesa. Josep va expressar davant seu la impressió que Espanya volia guanyar. Llavors el duc va posar el seu servent a disposició de l’emperador i el va servir com a acompanyant de viatge.

L’autor anònim d’aquesta “Descripció curta però fidedigna...”, que, entre d’altres, es basa en la descripció d’Armstrong, explica això de forma objectiva i destacada en el discurs de l’edició actualitzada: “No m’he decidit per cap partit, sinó que sóc del parer que s’han de descriure els fets de forma que el lector es pugui decidir, sense prejudicis, per qualsevol de les forces”. L’autor coneixia les fonts antigues i les va utilitzar, a més, amb les descripcions més modernes del temps. També es fa referència en una edició d’un pretor danès, que estava de servei, el lloctinent Prätorius, *Història de Menorca* (Altona 1781) i a un apèndix addicional de l’any 1782. Amb això, l’anònim cita el títol abreujat, tot i que no és una descripció del que va observar. L’obra de W. C. Prätorius es deia *Història de l’illa de Menorca... segons la descripció del capità Armstrong, i amb molts més ingredients fantàstics*, i Eckhardt el va presentar a Altona l’any 1781.

La “Descripció curta però fidedigna...” és més antiga que el diari de Lindemann sobre el setge, ja que va començar a aparèixer el juny de 1783. Es parla de l’autor anònim, que tracta del caràcter dels menorquins a partir de les cartes del lloctinent Wyhe, que Lindemann introdueix al seu diari del viatge

¹⁵ Vegeu P. Ramis, “Consejo de guerra celebrado en el cuartel de la Guardia montada, para juzgar el Honorable Teniente General Jaime Muray...”, *Revista de Menorca* (1934): 261-300 i 325-375.

marítim i que pertanyia al regiment del príncep Ernst. També descriu la roba del món de les dones.

Els darrers decennis del segle XVIII van ser rics en revistes de l'àmbit cultural i històric. En quasi totes les ciutats universitàries dels països de parla alemanya hi havia anuaris, pamflets patriòtics, enciclopèdies, així com també revistes literàries. No només la revista de Hannover (J. C. F. Heisse: "Descripció de Gibraltar i Menorca", vol. 14, 1776; i C. Clerghorn i C. L. Haccius: "Alguna cosa sobre Menorca" vol. 16, 1778) portava assaigs sobre Menorca; també la *Revista d'Hamburg o escrits generals d'investigació natural i ciències grates* (vol. 13, 1754 J. Armstrong: "Conseqüències dels mals comerços a Menorca"), especialment el *Diari intel·ligent de Munic al servei de la ciutat i de la agricultura, dels aliments, del comerç, de l'art i de les ciències* (informe de la estadística dels anys 1781, 1782) i el liberal *Minerva* (J. Murray: "Sobre la història de Menorca" vol. 4, 1809), fundat a Hamburg per l'historiador i oficial Johann Wilhelm d'Archenholz (1792).

També en *Notícies setmanals de llibres i revistes de nous mapes, geografia, estadística i història* de Büsching hi ha un escrit d'un oficial hannoverià que fins llavors era desconegut. Es tracta d'una carta del segon tinent Wyhe (Wiehe) de part del regiment del príncep Ernst. La carta, interessant per la descripció de l'illa, va ser datada el 26 de febrer de 1777, quatre anys abans de l'expedició del duc de Crillon per conquerir Menorca. La carta conté una impressió de l'illa, concisa i escrita amb simpatia, així com referències al paisatge, l'economia i els homes.¹⁶ Són també importants les referències que fa Murray sobre les disputes bèl·liques a l'illa que ell esperava: "Semblava temps de guerra aquest hivern. El general pensava que la guerra entre la Gran Bretanya i França i Espanya era inevitable; per això va prendre totes les precaucions possibles. Va fer preparar 15.000 faixins, a Sant Felip, i 1.500 cases que eren massa a prop del castell del mateix nom van ser totalment demolides en 6 setmanes, i es va començar el primer dia de Nadal. Així es poden imaginar com es van lamentar, però, com que la nació estava encoratjada, la tristesa va desaparèixer ràpidament. Aquesta ciutat es va tornar a construir a una mitja hora del castell i ara es diu George Town". (Part 34, pàg. 278 i següents).

¹⁶ Vegeu Büsching, 5 any 1777, part 33 i 34, pàg. 270 i següents; pàg. 277 i següents.

L'oficial de Hannover també va deixar la seva impressió sobre la fortalesa de Sant Felip, una mostra del seu orgull: "Mai no he vist una fortalesa tan bonica com aquest castell, i se sap que 7.000 homes poden mantenir 60.000 enemics a distància, i obligar-los a anar-se'n amb les mans buides. Els soterranis són sòlids com la part de dalt, així la fortalesa és inexpugnable, com tota l'illa, ja que és impossible arribar a terra". Probablement les menorquines van encisar els soldats que estaven tan tots sols i explica: "En la meua vida no havia vist mai dones més maques. Les angleses es consideren boniques, però les menorquines els fan ombra". En general, el caràcter dels habitants va caure bé: "Els habitants són molt feiners, honrats i sincers. No hi ha serens nocturns. No se sap res de robaments". I segueix: "No existeix una nació tan ordenada com aquesta, tothom balla i bota, i canten per tot allà on van, durant el carnaval són despreocupats. Conec gent que treballa 12 hores a les pedreres i quan fa una hora que descansen, ja ballen i canten". El *Diari erudit d'Augsburg* informa amb detall dels esdeveniments de la guerra, de la presa de possessió de l'illa de les tropes hispanofranceses i de les operacions militars. L'any 1781 hi ha 12 informes i el 1782 es publiquen 18 articles sobre el setge i la capitulació de la fortalesa.

A l'arxiu militar de Hannover (Hann 42, nr. 223) s'ha conservat un informe escrit a mà sobre "Expedició espanyola per l'illa de Menorca i la fortalesa de Sant Felip, la seva conquesta; del diari de la cort espanyola i altres notícies". Allà hi havia també compilat un "Diari de el setge de la fortalesa de Sant Felip", que comença el 6 de gener i acaba el dia de la rendició, el 5 de febrer. Una versió alemanya de les condicions de capitulació del 17 de febrer sota negociacions diu que s'aconsegueixen millores com la disposició del botí i dels dos regiments, juntament amb dones i infants.

L'historiador de Knesebeck va parlar encara, el 1845, de la "manca de fonts autèntiques" que va trobar per a la seva "Elaboració de la història de les tropes hannoverianes que participaren en la defensa de la fortalesa de Sant Felip" (pàg. 107). Hi ha encara molt material sense publicar als arxius de Hannover, als arxius federals de Suïssa, perquè tres regiments de soldats suïssos al servei de la cort espanyola van ser a Menorca, així com també als arxius oficials francesos, espanyols i britànics.